

Guds skaperverk, vårt hjem: Mellom klimasorg og håp

1 I 2007 var den svenske, pensjonerte biskopen Martin Lönnebo – , ja, han med Kristuskransen, gjest på Kirkemøtet. Tittelen på hans samtale med oss var «**Det er ingen liten oppgift att ha ansvar för en stjärna**». Det er fremdeles verd å bruke en god halvtime på å se og høre hva han allerede da hadde å si: Han snakker direkte om hvordan vi må forberede oss på hvordan jorda som vi har plaget så lenge, kommer til å gjøre opprør mot oss. Han snakker om den feberhete jorda. I 2007 var fokus på den smeltende polare havisen, og forskerne diskuterte om vi allerede var kommet så langt at vi var forbi «the tipping point»: forbi det punktet hvor utviklingen ikke kan reverseres. I dag vet vi at vi nok var der allerede da. Det handler ikke lenger om vi kan reversere oppvarminga, men om hvor mye vi kan *bremse* den. At «Jorda har feber» er ikke lenger et spørsmål.

Nyhetsbildet i sommer har vært preget av bildene av voldsomme skogbranner og hetebølger, flom og skred mange steder på kloden, og mennesker som dør eller må flykte etter å ha mistet alt. 9. august 2021 offentliggjorde FNs klimapanel første del av sin sjette hovedrapport. Den bekreftet med sikkerhet det man hadde varslet i årevis: En økning av ekstremvær over hele kloden. FN-rapporten er krystallklar. Virkningene av klimaendringene er synlige over hele verden og vil eskalere de nærmeste årene. Konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren er høyere enn på to millioner år, vi har allerede varmet opp jorden med 1,1 grad fra førindustriell tid, og ekstremværet vil bli enda mer ekstremt. Bare store og raske kutt i klimagassutslippene vil begrense skadeomfanget. I forbindelse med rapportlanseringen uttalte FNs generalsekretær, Antonio Guterres, at rapporten var «kode rød» for menneskeheten. – Denne rapporten må bli dødsstøtet for kull og fossile energikilder, før de ødelegger planeten vår, sa generalsekretæren.

Er det håp for Guds gode jord ? Er det håp for oss som bor her på den ? Det er ikke et teoretisk spørsmål, men et etisk og eksistensielt spørsmål som berører oss.

Vi trenger ikke å vite mer – vi trenger vilje til å skape endring – og mot til å gjøre det som skal til. Den hellige Birgittas gamle bønn: Herre vis meg din vei, og gi meg vilje til å gå den» er adekvat.

Som teologer og prester: i sjelesorg, forkynnelse og undervisning møter vi spørsmålet – i mange utgaver. Og vi må spørre oss: hvilken rolle kan vi spille – hvordan kan vi møte disse spørsmålene som dirrer mellom oss? Hva er kirkas ansvar og mulighet?

For ikke så lenge siden foreslo forsker og økoteolog Marion Grau at kirka burde starte sorggrupper for dem som sørger over klimaforandringene. Det var like etter dagene i august med sørgetog gjennom Oslos gater, og klimamesse i Oslo domkirke. Og hun sier det klart:

- Klimafornektelse kan være sorg

Økosorgens fem faser

- **Fornektelse:** Man vil ikke tro på klimaendringene, eller så vil man nekte for at mennesker er årsaken.
- **Sinne:** Man blir sint fordi man ser at hvis en aksepterer problemet, vil det innebære å drastisk forandre sin egen levemåte.

- **Forhandling:** En kombinasjon av fornektelse, sinne og aksept.
- **Depresjon:** Realisasjonen at jorden varmes opp raskere enn noensinne før og at å reverse skaden sannsynligvis er umulig.
- **Aksept:** Man anerkjenner de vitenskapelige bevisene og begynner å lete etter løsninger både for seg selv og i arenaer hvor man kan ha innflytelse over flere. De som har nådd denne fasen er villige til å gjøre de nødvendige endringene i deres egen livsstil og å hjelpe andre gjennom de fem sorgfasene.

Vi må spørre en gang til: Hva er vår rolle og oppgave som teologer og prester nå? Hvordan folder vi ut håpets evangelium til de som spør og hvisker i bønn: Hvor er du, Gud? Hører du oss? Ser du oss? *Kan* du gjøre noe, Gud?

(Gudsforståelse og naturforståelse)

Allerede på Bibelens første blad leser vi fortellingen om at Gud skapte verden – og at mennesket er satt inn i den.

Knute: Råde over – hva betyr det; råde over det skapte ? Ofte har det blitt oppfattet som «herske» - eller «gjøre hva vi vil med»

Forurensing, økologiske forstyrrelser, utrydding av truede arter er blitt resultatet. «Rødliste» er et nytt begrep.

Skapelsesfortellingene i Bibelen kommer rett etter hverandre: rett etter kapittel 1 følger rimeligvis kapittel 2 : fortellingen om de sju tidene hvor Gud skaper og hviler blir byttet ut med et annet blikk: Der blir mennesket plassert midt i skapningen: Gud har laget jord og himmel – men den er fremdeles tom! I denne skapelsesmyten lager Gud mannen av jorda – etter at Gud har latt en kilde med vann velle fram og fukta jorda. Mannen er tatt av jorda – på hebraisk er det en dyp sannhet gjemt i ordene: når Gud former mennesket av jorda former Gud mannen – ADAM – av jorda – ADAMAH . Jordmannen er i hagen og ser alle skapninger passere og gir dem navn. Men ingen er slik som han. Og Gud ser at mannen henger med hodet – ingen er som meg her. Gud må lage en som er Adams like, - og skaper Eva- HVH – liv. I verdens mest kjente – «reportasje « fra skapelsen: Michelangelos takmalerier i det sixtinske kapell – kan vi se Eva allerede i svev bak Skaperen og hans framstrakte hånd mot Adam. Han ga dem begge livspust og en levende sjel.

Et sentralt tema både i øst og vest i kristendommens første årtusen var tanken om at verden rundt oss, i likhet med mennesket selv, er preget, igjen og igjen, av Skaperens avtrykk. Hele universet har, fra himmelen over oss til den minste ting på jorden, noe ved seg som forteller om noe uendelig mye større enn tingen selv, og som har bestemt dets hensikt.

I alle ting finnes Skaperens "fingeravtrykk", og fra disse kan mennesket erkjenne og gjenkjenne Gud, og at det er en orden i skapelsen:

(Rom 1 , 19.-20: [19](#) For det en kan vite om Gud, ligger åpent foran dem; Gud har selv åpenbart det. [20](#) Hans usynlige vesen, både hans evige kraft og hans guddommelighet, har de fra verdens skapelse av kunnet se og erkjenne av hans gjerninger).

Universet er som en bok som forteller om noe som er større enn de ordene som er skrevet i den, den er en samling av noe som er større enn den selv.

I tradisjonell, vestlig fortolkning av forholdet mellom mennesket og resten av det skapte kan man få inntrykk av at mennesket står "over" naturen, eller utenfor: Mennesket er "kultur", ikke "natur". Platonismens deling mellom ånd og materie ligger tett på.

Og vi kommer ikke unna Augustin, som blir en så viktig premissleverandør – også overfor Luther og dermed også vår tradisjon:

Augustin av Hippo (354-430) setter opp skillet mellom det legemlige og det åndelige, og skepsisen til det kroppslige og det fysiske som har fulgt vestlig tenkning: Det finnes to *lag* i virkeligheten: alt det vakkert ordnede skapte, og under dem mysteriet som gir det skapte mening. Tro blir å *se gjennom* det legemlige, fysiske, for å komme fram til det ikke-legemlige, åndelige. Mennesket kan bruke skaperverket og glede seg over det, - men denne gleden er forbigående. Den eneste glede som er ubegrenset er gleden i Gud. Augustin løftet blikket "oppover" i skaperverket, og beholder forståelsen om Gud som alltid høyere og "mer" enn det skapte; Gud er alltid større, *Deus semper maior*.

Augustin lanserte det moralske skillet mellom mennesker og dyr. Augustin karakteriserer dyrene som tilfeldige og utilstrekkelige bivirkninger av Guds skaperverk. Denne tanken fra Augustin oppstod i vest, hos de ortodokse i øst og sør er dyrene og hele skaperverket inkludert i inkarnasjonsunderet

Reformasjonen får ofte skylda for å ha vært en pådriver i skiftet på synet av naturen: kanskje er det riktigere å peke på de strømningene som gikk *parallelt med* reformasjonen:

Gjennom Europas store filosofer som Francis Bacon (1561-1626) og Rene Descartes (1596-1650) begynner en ny, "objektivisert" måte å tenke om naturen på: Bacons program tok sikte på å utvikle en praktisk filosofi og vitenskap som skulle sikre menneskets overherredømme over naturen. Hos Descartes fantes ikke noen bibelske og religiøse overtoner, som hos Bacon: Mennesket kunne bruke det skapte til egne formål. Descartes etablerte et skarpt skille mellom menneskets bevissthet om naturen og naturen som et formålsløst og bevisstløst objekt.

Immanuel Kant (1724-1804) befestet skillet mellom Gud og naturen. Den ytre naturen ble sett på som et objekt, underlagt mekanistiske reaksjonsmønstre. Kants filosofi la naturen åpen for herredømme- og erobringstenkingen som har preget europeerne, uansett hvor på kloden de har ferdes.

Naturen er blitt et *objekt* og noe som kan utnyttes og forbrukes. Jeg trenger ikke komme med eksempler på at det er slik vi tenker fremdeles i våre samfunn.

Det 20 århundrets teologer og filosofer har bragt inn andre perspektiver.

Fra den innflytelsesrike men maktesløse Dietrich Bonhoeffer som endte sitt liv i konsentrasjonsleiren, via frigjøringssteologi og urfolksteologi, feministteologi og økoteologi, og filosofer som Levinas impulser om *den andre* og gjensidighet, eller vår egen Arne Næss sin naturfilosofi og -etikk.

Vi hørte i sted om Mennesket som er tatt av jorda. Men det er noe mer: Mennesket er skapt – av Gud og i Guds bilde. Vi har ofte omtalt mennesket som skapningens herre - som om vi står over – og utenfor naturen. Det er i beste fall hovmod. Mennesket **hører til i Guds store skaperverks vev**: Menneskets skjebne er ubrytelig knyttet sammen med alle andre skapninger.

For mennesket er verken Gud eller dyr: Gud har skapt mennesket og gitt det et oppdrag og et ansvar som ingen annen art har fått: Vi deler livsvilkårene fullt og helt med alt annet som er skapt og lever på jorda. Vi er underlagt de samme naturens lover som plankton og kval, frosk og elg, som bjørka og myggen: Vi er vevd inn i den store veven, og kan ikke eksistere aleine eller uten den. Vi er *økologiske* vesener.

Mennesket er det eneste økologiske vesenet vi vet om som samtidig har et *økologisk ansvar*. *Økologi og økonomi kommer av samme ordet - oikos betyr "hus " og "hjem," men kan også brukes om verden*. Vi deler verden med alle andre levende vesener, men i tillegg har vi ansvaret. Vi er bundet til jorden – selv om vi har himmelen til tak.

«Jorden og det som fyller den, hører Herren til, leser vi både i Salme 24 og som sitat i Nytestamentet. Mennesket kan ikke klippe seg løs fra avhengigheten med alt annet skapt. Vår skjebne er tett vevet sammen med alt det skaptes skjebne:

(Rom 8:) Det skapte ble underlagt forgjengeligheten, ikke frivillig, men fordi han ville det slik. Likevel var det håp, ²¹ for også det skapte skal bli frigjort fra slaveriet under forgjengeligheten og få den frihet som Guds barn skal eie i herligheten. ²² **Vi vet at helt til denne dag sukker og stønner alt det skapte samstemt, som i fødselsrier.**

Vi står ikke bare til ansvar overfor oss selv, slik som vi kanskje helst liker å tenke: hver dag hører vi sukkene fra ei såret jord. Vi står også til ansvar overfor, og vil bli stilt til ansvar overfor vår Skaper. Vi er ikke som løse partikler, som ikke har noe som binder oss; alle mennesker har fått ansvaret, og vi har muligheter til å gjøre en forskjell.. Mennesket har et moralsk ansvar overfor Guds vidunderlige skaperverk som ingen andre arter i verden har. Det fordrer respekt av oss: Respekt for alt liv som lever nå, - og for det livet som ennå ikke er blitt til, men som skal ha sin plass her.

Vi lever, sammen med alle rundt oss, i en pendling mellom avmaktfølelse og framtidstro. Vi trenger en bærekraftig forkynnelse, en bærekraftig tro og en bærekraftig praksis. Vi har en oppgave å fylle : å være håpets budbærere, og tegne den korsfestede og oppståtte Kristus for de vi møter.

Vi skal vende tilbake til de gamle teologene, til en av de tre store kappadokierne på 300-tallet : Gregor av Nazians som arbeider med Guds inhabitasjon:

I kampen mot arianerne arbeidet Gregor av Nazians (329-389) med spørsmålet om Guds treenighet: Hvordan skal vi forstå Guds nærvær på jorda nå ?

Etter Guds inkarnasjon følger Guds inhabitasjon: Etter at Gud sender sin Sønn til verden i menneskes skikkelse følger Guds Ånd, som tar sin bolig hos oss. Inhabitasjonen finner sted i menneskets indre rom, i de sosiale rom mellom oss, og i skapelsens mangfoldige rom. Kristi himmelfartsdag er ikke en dag for fravær, men en hendelse som åpner for et nytt *nærvær*: Etter at Sønnen vendte tilbake til himmelen er verden bebodd av Gud i Ånden.

Inhabitasjonen betyr ikke at verden *er* Gud,- men Gud bor i verden. Gud går ut og inn og av sin verden og forvandler den innenfra. Skaperen forblir én suverene Gud som fullfører det han har påbegynt.

Den amerikanske teologen Gordon Lathrop skisserer i sin bok "Holy Ground" en liturgisk kosmologi for det neste århundret:

Lathrop bruker særlig tre bilder gjennom boken som et uttrykk for hvordan Guds handling kan beskrives i vår tid, om forholdet mellom Gud og menneske:

- ♣ Det knuste bildet,
- ♣ vevnaden som har fått en rift i seg,
- ♣ hullet i himmelen, som Gud åpenbarer seg gjennom.

Til tross for – eller kanskje akkurat *gjennom* dette brutte, knuste, ødelagte viser Gud seg: Her kommer Kristi vesen til syne: Det er fra *hullet* i himmelen duen kommer ned, det er fra busken som tilsynelatende er i ferd med å bli ødelagt at Gud taler, det er den blinde ved veien til Jeriko som virkelig *ser*. Det er ikke en ukjent Gud vi møter, men Gud som har gitt seg til kjenne midt i mellom oss.

"Bekjennelsen "Jesus er Kristus" viser hvordan de brutte symbolenes dynamikk er: Hele den gamle tanken om hvem "den salvede/Xristos" er, er snudd på hodet. Det er han som ble fornedret, som blir opphøyet, det endelige rommer det uendelige, jorden er selv blitt frelsens sted. Brødet blir Kristi legeme, og vinen blir Kristi blod. Kristi kropp blir delt ut i verden.

Dette utfordrer oss til å sette pris på jordens gode gaver, og til å utøve solidaritet med dem som lider. Lathrop setter opp nattverdhendelsen som midtpunktet alt dreier om. Hvilken sammenheng er det mellom nattverdets gave og vår forståelse av verden? Hvilken sammenheng er det mellom det lokale og det universelle? Slik kirken alltid er universell, opphever nattverden grensene for tid og sted, men er samtidig bundet til tiden og stedet, slik kirken, ekklesia, alltid er lokal. Ordningen, mønsteret, for nattverden, evangeliet, kommer som en gave som inviterer både vårt sted og hele verden til frelsen, og binder vår lokale forsamling sammen med alle andre steder i verden. Den snur vår oppmerksomhet og vår omtanke tilbake til jorden selv.

Lathrop kritiserer vår tids og vår del av verdens slagord "en verden uten grenser" og viser hvordan globaliseringen går ut over våre fattige medkristne i andre land. Å delta i nattverdmåltidet forplikter enhver troende til å besinne seg på felleskapet vi tilhører – og tenke kritisk om vår tid og den nordlige verdens "dogmer" om konsum som svar på livets store spørsmål.

Når vi møter kriser er det lett å bli selvopptatte, der vi kun får blick for vårt eget. Guds ubetingede kjærlighet kaller oss til å elske vår neste – og å også omfavne skaperverket som vår neste. Vi kan ikke elske Gud og vår neste uten å ta vare på skaperverket. Gud bor i sin verden – fremdeles. I vår måte å tenke og ordlegge oss på kan Guds gode skaperverk få tilbake sin hellighet, og få være et *subjekt som fortjener vår respekt og omtanke*, i stedet for at det skal være et objekt for vår grådighet.

Andres fattigdom henger uløselig sammen med vår overflod. Det delte brød og vin, Kristi kropp og blod øst ut for verden, vil alltid utfordre til en mer helhetlig og dypere, livgivende

måte å leve i verden på. I det brutte og ødelagte kan Gud skape noe nytt. Vårt kall og oppdrag er, mellom avmakt og framtidstro å være håpets budbærere til Guds elskede barn.

6

Vi er sammen her disse dagene fordi vi er tilsatt i eller tilknyttet Den norske kirke. Det er landets største medlemsorganisasjon med 3,7 mill medlemmer – og vi er til stede over alt – i hele landet. Vi møter bredden av befolkninga, ja faktisk de aller fleste med jevne og ujevne mellomrom. Hva vi sier og gjør har betydning.

Se deg omkring i ditt lokalsamfunn: hvem kan dere samarbeide med lokalt?

Hvem er det det er lett å forholde seg til ?

Hva er vi med på å sette på dagsorden? Hva *kan* du være med og sette på dagsorden?

Hvem kunne ønske å samarbeide med kirka om et prosjekt ?

Og hvis vi spør litt dypere: hva kan den uventede henvendelsen fra kirka bety: hvem opplever å bli spurt etter – kan det bli et møte med den Gud som bryr seg – fordi vi brøt ut av vanen ? Hvem lengter etter møtet med kirka – og med Gud – etter å oppleve å høre til ?

La meg ta et eksempel: Akkurat nå er høsttakkefestenes tid: her har sikkert mange av dere et godt samarbeid med bondekvinnelag, 4 H eller andre som pynter kirka, og bringer inn av jordas grøde. Rommer høsttakkefestene rundt om også smerten og bekymringen – midt i takken? Hvordan kan vi utvide bildet, og også ta med den sårede virkelighet inn i gudstjenestene våre? Hvordan snakker vi om smerten, om Gud som i sin kjærlighet bøyde seg ned til oss, som er der hvor smerten bor, som gråter med oss, som går sammen med oss? Kan det være krokete gulrøtter og flekkete epler på høsttakkefest?

I Nidaros bispedømme går det en pilgrimsled over fjell og skog, åker og eng og langs fjorder og øyer, i mange av menighetene våre. For mange av oss er pilgrimsvandringen en mulighet i kontakt med lokalsamfunn og dem som bor i dem: hvor stopper vi på pilgrimsvandringa, og hvilke steder besøker vi? En pilgrimsvandring må gjerne gå der det er vakkert og vent, -men får en annen styrke og kraft om den også tar opp i seg smerten, det brutte og sårede. Også de vanskelige fortellingene kan omslutes av bønn og vissheten om at Gud kan lege det som er såret og nedbrutt. Slik kan den åpne for at hele vår eksistens, slik den er, kan vi legge i Guds hender.

Gå du med oss , for vegen er lang - Lytt du til oss for sorga er stor – kom til bordet og del du vårt brød – åpne augo; vår fridom er du sang de i Sør-Afrika – og synger vi.

Også i disse spørsmålene erfarer vi tydeligere enn på lenge at vi er én verden.

Det som angår menneskene, angår kirka. Bispemøtet i Den norske Kirke har gjennom mange år, med jevne mellomrom gjort uttalelser i miljøspørsmål. Uten å ha sjekka det helt nøyaktig, vil jeg tro at de første sakene som skapte slike uttalelser, har vært sur nedbør og vannkvalitet. 70-tallet.

I vinter som var arbeidet vi med – ikke en uttalelse, - men ei skriftlig medvandring, tematisert etter gudstjenestens oppbygning: inngangord, syndsbejelse, kyrie, gloria, dåp, forsakelse og troen, forkynnelse, forbønn, takkoffer, nattverd, velsignelse og

utsendelse. Vi har etter beste evne prøvd å kle den i et språk som kan leses av så mange som mulig: den er ikke full av teologiske spissfindigheter, men forsøker å *beskrive: Guds skaperverk - vårt hjem.*

Forhåpentligvis har dere allerede lest den – men kanskje har dere ikke: lenke til heftet ligger i ei fil tilordna QR-koden, sammen med noen litteratur-forslag. Dere finner den også på BMs nettsider.

Teksten ble til i vinter, og skal høre sammen med Kirkemøtesaken til høsten som har fått navnet «Mer himmel på en truet jord»

Hvordan kan vi best få uttrykke forbindelsen mellom menneske og skaperverk på en adekvat måte? Hvordan kan vi få sagt noe om den sterke forbindelsen mellom all Guds skapning, og at vi også er kalt til å arbeide for rettferdighet for hele Guds skapning ?

- *solidaritet og nestekjærighet* i møte med menneskers- og hele skaperverkets lidelse
- *håp* i møte med det ansvar Gud har gitt oss overfor skaperverket og hverandre ”

Åste Dokka fortalte i går om ELCAs slagord: «God's work in our hands»

Mennesket kan velge mellom det destruktive eller det byggende, mellom undergang og håp. La oss velge håpet! Fortellinga om de to som *ser* hverandre og dialogen som blir poesi, er ei fortelling om menneskets avhengighet av jorda – vi hører sammen med den – men også vissheten om at noe godt og uventet kan skje.

Jorda og alt som bor på den, trenger at vi fortsetter å be om visdom, og om mot til oppbrudd, tro på til å gjøre en forskjell, håp til å forandre, kjærighet til å gjøre det, og visshet om at Gud kan bringe forsoning og nytt liv til sin sårede jord.

L: Underfulle Gud, din visdom er høyere enn vi kan fatte.

Vi lovpriser deg for din storhet, preget inn i jord og hav og himmel.

Gjennom skaperverkets store vev har du gitt oss del i livets gave.

Som mennesker tatt av jorden har du blåst din Ånd inn i oss.

Vis oss hva det betyr å bære ditt bilde i et truet skaperverk.

La din kjærighet og omsorg for skaperverket bli vår.

Gi oss vilje og kraft til å vende om og kjempe på livets side.

I troen på deg, og sammen med alle dine skapninger,

samles vi for ditt ansikt – i takknemlighet for livets gave

og i bønn for en såret jord.